

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2001
FORFATTER:	Lars Birger Nielsen
TITEL:	Borks Patenttavler.
KORT RESUME:	Fabrikation af skoletavler i Kolding, startet af malermester Nis Peter Bork ca. 1900.

BORKS PATENTTAVLER

AF LARS BIRGER NIELSEN

Op til starten af forrige århundrede og frem mod 1. Verdenskrig var vi som store dele af den industrialiserede verden i vækst også herhjemme med i den teknologiske udvikling, som på mange måder ændrede tilværelsen for alle. Også vores lille land vrimlede med opfindere. Kernen i denne udvikling var viden, opfindsomhed og kommunikation.

I dette tilfælde handler det om en fremsynet malermester i Kolding, der skabte gode og holdbare tavler til alverdens skoler.

FORORDNINGER OM TAVLER I SKOLER

I 1739 påbød en kongelig forordning fra Chr. VI, at „Enhver skoleholder skal ved sit Skolebord have en Bibel, som tillige med andet Skoleinventarie besørgeres af dem, som beko- ste Bygningen, eller hvor ingen Skolehus er, da af Skole-Kassen eller Almue. Ligesaa skal der i hver Skole bestandig være tvende store sorte Tavler til Information, tvende Blæk- horne og tvende stærke Linealer til de Børns brug, der lærer at skrive“. I 1814 krævede en ny forordning, at skolerne også forsynedes med regnetavler.

Senere fik børnene i skolerne også små skifertavler, som de sad med ved deres pulte. Nogle steder varede det meget længe, før de blev udskiftet. I en midtjysk kommune var

der en sparsommelig lærerinde, der helt indtil 1963 lod børnene bruge deres skifertavle for at spare på papiret.

Fælles for tavlerne før i tiden, der kunne være lavet i skifer, glas, emalje, asbest, farvede plader m.m., var, at de var dårlige i brug. Kridtet skulle nærmest presses på, og talløse undervisere og elever har fået nerverne flænset af skrigende kridt på en tavle.

NIS PETER BORK PÅ VALSEN

Opfinderen af Borks patenttavler, Nis Peter Bork var søn af en førstelærer og degn i Sommersted ved Haderslev, og han fik svendebrev som maler hos en malermester Clausen i Åbenrå, og derefter drog han på valsen, hvor han arbejdede og underviste i Holland, Tyskland, Schweiz, Østrig, Belgien og Frankrig. Bl.a. arbejdede han som dekorationsmaler for den verdenskendte danske arkitekt Theophilus Hansen, der byggede en række pragtbygninger i Wien og Paris. Bork havde en egen evne til at tilegne sig viden, og det var særlig imponerende i betragtning af, at han, siden han var ganske lille, havde været døv.

I 1898 kom N.P. Bork efter 10 år i udlandet til Kolding. Hans far var også flyttet hertil, da han var blevet udvist fra Sønderjylland pga. „sine dansksindede sympatier“. Den hjemkomne naver havde i 1898 en kort tid arbej-

de hos malermester A. D. Burcharth, men ønskede så at blive selvstændig.

MALERMESTER NIS PETER BORK

I næringsprotokollen for Kolding Købstad står der den 21. marts 1899, at Nis Peter Bork, der er født i Anslet ved Haderslev den 16. november 1869, har fået borgerskab i byen og er optaget i brandkorpset. Samme år købte han villaen på adressen Dyrehavegårdsvej 4. I den nordlige del af haven byggede han sig et bindingsværkshus som kombineret bopæl og værksted, og han blev hurtig en af byens førende håndværksmestre med mange svende og lærlinge.

Dyrehavegårdsvej, hvor N.P. Bork etablerede virksomhed i nr. 4 i 1899. Foto fra 1916.

Han købte også noget jord, der i dag er en del af baneterrænet, og som det noteres noget fortrydeligt på hans 75 års dag „blev jorden tvangseksproprieret til en billigere pris, end den var betalt med“. Dét huskede den gamle, men stadig aktive malermester fire årtier senere.

Han og svendene kom viden om i landet meget hurtigt efter etableringen – bl.a. fik de adskillige ordrer fra staten. Da der var stor landsudstilling i Århus i 1909, var det således Koldingmesteren, som stod for malerarbejdet i daværende kronprins Christians repræsentationsværelse.

N. P. Bork forstod også tidligt begrebet marketing. Han forstod at sælge sig selv og sit firma. År efter år dekorerede han Industriforeningens bygning i Jernbanegade, hvor der i dag er diskotek. Det lykkedes ham i 1901 at organisere, at samtlige byens skoleklasser kom på besøg for at se hans mesterlige dekorationer samt scenetæppet og en fontæne, han havde foræret foreningen.

Da han fyldte 60 år, skrev Kolding Avis i 1926, at „Bork faktisk skabte en ny Renæssance for Malerfaget i Kolding“, fordi han kombinerede glimrende ideer med god udførelse.

EN NY SLAGS SKOLETAVLE

Men N. P. Bork markerede sig især på skoletavleområdet.

Foruden skifertavlerne i skolen brugte man før i tiden „tavler“ malet direkte på væggen. Med jævne mellemrum henvendte man sig til maleren, som kom med sine pensler og sort tavlelak – og så så det jo vældig flot ud et par dage, men lige elendigt var det kort efter.

Koldings malermestre på kursus på Teknisk Skole ca. 1920. Yderst til højre i lyst jakkesæt og bowler står N.P. Bork.

Det måtte kunne gøres meget bedre, indså N. P. Bork, og som en anden alkymist blandede han sin særlige tavlelak. Han skabte hermed en tavle, som det var let at skrive med kridt på. Det skyldtes, at den særlige lak, han opfandt, havde en elastisk overflade. Det viste sig også, at tavlen var nærmest uopslidelig.

Tavlen og lakken blev naturligvis straks patenteret – det var i 1910 – og i Borks

annoncer og brochurer brugtes udtrykket „Vogt Dem for Efterligninger“, for det nye tavleprodukt var helt enestående.

I tiden op til 1. Verdenskrig indtog „Borks Patent Skoletavler“ landets klasseværelser, og man kunne i brochurer erkynde sig om deres effektivitet og uhyre lette montering. Priser og diplomer for dygtigt håndværk begyndte også at strømme til firmaet i Kolding sammen med den stigende ordremængde. Der kom også ordrer fra udlandet.

1. Verdenskrig betød et afbræk i salget, men i 1920erne steg efterspørgslen, og Bork i Kolding fik salgskontorer rundt om på kloden og senere en ny afdeling, Borks Skole Møbler,

Tavle på Kolding Døtreskole. Foto fra 1930erne. Stående lærerinde fru Larsen. Tavlen er formentlig fra den tid, hvor tavleoverfladen blev sømmet direkte op på en pudset væg, hvorefter den blev indrammet med en træprofil.

som bl.a. fremstillede og forhandlede skoleborde, katedre, skrivemaskineborde, kantine-møbler o.lign.

Firmastifteren var kendt som en adræt mand, som højt op i årene gerne mødte tidligt på arbejde. Trappen blev taget i to spring. Da han fyldte 70 i 1939, skrev Kolding Folkeblad: „For ikke ret længe siden gjorde han en kreds af unge til skamme ved at vise dem, hvorledes man går plænen rundt på hænderne“.

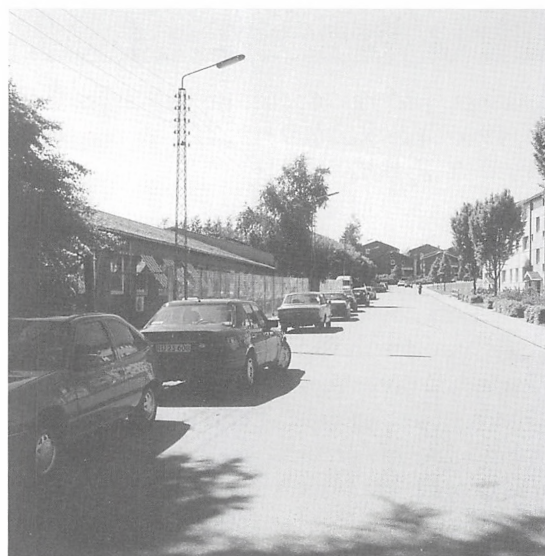
GENERATIONSSKIFTE OG TILBAGEGANG

Ved N. P. Borks død overtog sønnen Carl Bork virksomheden.

Den 2. Verdenskrig og tabet af udenlandske kunder i den forbindelse betød naturligvis stagnation, som det var svært at komme sig over. Patentet stod for at udløbe, og konkurrenter var på pletten med efterlignende tavleprodukter.

Siden firmastarten havde Bork haft adresser på Dyrehavegårdsvej 4, Jernbanegade 42 fra 1921 og Låsbygade 32 fra 1947. I 1950 flyttede Borks Patenttavler uden for byen – ud til Snerlevej, hvor nogle røde „tyskerbarakker“ beregnet på tyske flygtninge efter Nazitysklands sammenbrud blev omdannet til industrilokaler.

Carl Bork var mere et festmenneske end en erhvervsmand. På toppen af sin karriere havde han ca. 80 medarbejdere og globale kontakter, men da han i 1975 solgte virksomheden, talte den fem medarbejdere, som alene producerede til de hjemlige skoler.

Fabrikken på Snerlevej.

Den nye ejer Preben Chr. Elkjær takker Carl Bork for handelen. Foto fra 1975.

PREBEN CHR. ELKJÆR OVERTAGER BORKS PATENTTAVLER

Den 1. juli 1975 overtog Preben Chr. Elkjær som blot den tredje ejer i trekvart århundrede, den hensovende tavlefabrik. Han ansatte Jørgen Tegllund som salgskonsulent, og han har været en drivende kraft i genrejsningen af den gamle fabrik.

Der blev etableret en ny ledelsesstil, hvor medarbejdernes vurderinger blev taget alvor-

ligt af ledelsen. Der var brug for alle gode ideer, for midt i 1970erne var det ikke let at være nystartet virksomhedsejer. Årtiet var præget af oliekriser, stigende arbejdsløshed og almindelig tilbagegang. Danmark var på vej ind i en langvarig krise, og ude i verden så det ikke meget bedre ud.

Herhjemme gik byggeriet af nye skoler i stå, men de kreative hoveder på virksomheden begyndte at tænke i nye tavledesigns og beslægtede varegrupper som overheadprojektorer, filmlærreder, landkort, skærmvægge o. lign. Preben Chr. Elkjærs baggrund som uddannet inden for shipping, merkonom i salg og markedsføring, ansat i B&Os eksport-

Borks nyindrettede virksomhed i Skartved.

afdeling, ansat på en konkurrerende tavlefabrik, møbelsælger m.v. kom ham her til gode.

BORKS PATENTTAVLER IGEN VERDENSDÆKKENDE

Syv år efter overtagelsen fik Preben Chr. Elkjær og Borks Patenttavler ved en tilfældighed en agent i Schweiz, som betød, at der atter kom „hul igennem“ til eksportmarkerne. Først i Europa, siden Mellemosten, USA og Kina.

I 1990 var Borks igen verdensdækkende og havde 45 medarbejdere. Vækstkurven steg, og i 1990 kunne fabrikken glæde sig over en bronzemedalje hentet på verdensudstillingen for undervisningsmidler i Basel. Pre-

ben Chr. Elkjær og hans medarbejdere havde loddet stemningen rigtigt dengang i starten af 1980'erne. „Konferencekulturen“ betød, at der nu skulle holdes møder i lækre omgivelser. Der skulle være et rigt sortiment af funktionelle tavle- og lærredsmuligheder. Kunderne ønskede specialdesignede tavleløsninger, og det kunne Borks Patenttavler levere, for de høje håndværksmæssige principper var bibeholdt i stagnationstiden. I 1990 var Borks den førende tavlefabrik i Danmark, og markerede sig også blandt konkurrenterne rundt om i Europa.

FRA SNERLEVEJ TIL SKARTVED

I begyndelsen af 1990'erne var både den indenlandske og udenlandske efterspørgsel så stor, at Elkjær i starten af 1993 begyndte at se sig om efter udvidelsesmuligheder, pladsen på

Snerlevej var alt for trang. Trods konstante tillem্পninger og forbedringer kunne det ikke skjules, at fabrikken bestod af flere sammenkædede barakker. Også tilkørselsforholdene var vanskelige. Snerlevej var for længst blevet en del af Kolding med etageejendomme og villaer rundt om, hvor det passede dårligt med tung lastvognstrafik.

I Skartved få kilometer syd for Kolding lukkede emballagevirksomheden Søren Berggren & Co. A/S en produktionsafdeling i 1996. Preben Chr. Elkjær overtog bygningen på 4300 m². Her var den nødvendige plads til produktion og kontorer og ordentlige tilkørselsforhold. Da 100-årsjubilæet blev fejret i oktober 1998 var Borks den nyeste tavlefabrik med den nyeste teknologi på kloden. Virksomheden talte 60 medarbejdere og blev i 1998 omdannet fra en personligt ejet virksomhed til et aktieselskab med Preben Chr. Elkjær som administrerende direktør.

SAMARBEJDE MED ARKITEKTFIRMA

I 1950'erne arbejdede Borks Patenttavler sammen med arkitekterne Steen Eiler Rasmussen og Kai Lyngfeldt Larsen om udformningen af skolemøbler.

Ønsket om stadig udvikling har i slutningen af 1990'erne fået firmaet til at indlede et samarbejde med firmaet Friis & Moltke Design A/S, arkitekter MAA, MDD, BDA i Århus. BORKS – som firmaet nu har valgt at kalde sig – har med dette ønsket at markere sig som „trendsætter“ inden for møbeldesign til undervisning, conference- og kontorsektoren.

Samarbejdet med arkitektfirmaet har allerede givet gevinst. Borks fik i foråret 2000 pri-

Eksportchef Jørgen Tegllunds kontor.

sen for bedste design på Worlddidac i Schweiz – Worlddidac er verdens største udstilling for undervisningsmaterialer. I efteråret 2000 fik en anden tavleserie designet af Friis & Moltke Innovationsprisen på Europas største kontormøbelmesse Orgatec i Köln. Blandt 1071 udstillere fra 48 lande blev tavlerne fremhævet som de mest innovative og bedst designede.

Adm. direktør Preben Chr. Elkjær får overrakt miljøcertifikatet af Tommy Lund fra Dansk Standard, 2001.

Indadtil på virksomheden har samarbejdet med Friis & Moltke betydet, at æstetik spiller en lige så stor rolle som den håndværksmæssige kvalitet, som har kendetegnet virksomheden i de forløbne 100 år.

Firmaet har også ønsket at markere sig for at tage hensyn til miljøet. I oktober 1999 blev Borks første gang tildelt Green Networks udvidede miljødiplom. I starten af 2001 er Borks certificeret efter Green Network, EN/ISO 14001 og EMAS. Ingen anden tavlefabrik i verden kan fremvise tilsvarende.